

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора педагогічних наук, професора Ящук Інни Петрівни

на дисертаційне дослідження Гайдай Ірини Олегівни

“Підготовка вчителя-філолога подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України (1956 р. – початок ХХІ ст.)”,

представленої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

В сучасному світі, який увійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається Європейською інтеграцією та орієнтацією вищої освіти на фундаментальні людські цінності, демократичність, права людини, свободу отримання освіти. Указом Президента України затверджена “Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу”, в якій акцентується завдання вищої освіти щодо розвитку можливостей молоді здобувати освіту в інтеграційному процесі. Акценти, які окреслені в законах України “Про освіту” (2017) та “Про вищу освіту” (2014), Національній доктрині розвитку освіти (2012–2022 роки) передбачають докорінні зміни у професійній підготовці сучасного вчителя. За умов реалізації нових професійних завдань, відповідей на сучасні суспільні виклики, підготовки конкурентно спроможного фахівця важливим є здобуття подвійної кваліфікації філологічного спрямування студентами у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Незважаючи на численні наукові дослідження взаємопов'язаного навчання іноземної мови і цілісного розвитку особистості при оволодінні іноземною мовою, дослідженнями проблеми підготовки вчителя-філолога в Україні, не можна визнати закінченими пошуки цілісного підходу до наукової проблеми розвитку системи професійно-педагогічної підготовки вчителів подвійного профілю, створення відповідної навчально-методичної бази.

Важливо відзначити, що представлене дисертаційне дослідження є складником наукової проблеми кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка і є складовою комплексної теми «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції» (Державний реєстраційний номер 0110U002110).

Тема дисертації затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 4 від 25. 11. 2011 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 20. 12. 2011 р.).

Високий ступінь обізнаності Гайдай Ірини Олегівни з теорією та практикою професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, дав змогу дисертантці чітко визначити тему, об'єкт і предмет дослідження. Позитивне враження справляє також мета, завдання, визначення методів дослідження.

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У результаті дослідження дисертанткою системно проаналізовано різноманітні впливи (суспільні, культурні, цивілізаційні) на появу і розвиток базових понять дослідження, схарактеризовано їх сутність відповідно до нормативних документів та їх вживання у науковому обігу в певний історичний період; шляхом аналізу історіографії та джерельної бази дослідження було охарактеризовано ступінь дослідженості проблеми та основні напрями її розробки; на підставі здійсненого аналізу передумов підготовки вчителів подвійного профілю охарактеризовано такі з них: соціально-економічні, демографічні, освітньо-професійні та соціокультурні; актуалізовано вітчизняний історичний досвід професійної підготовки вчителя-філолога подвійного профілю як чинник удосконалення його професійної освіти в сучасних умовах. Доведено, що на сьогодні особливого значення для системи вітчизняної освіти набувають явища професійної та академічної мобільності, що характеризують тенденцію розвитку сучасної освіти та можливість перепрофілізації вчителів-філологів із подвійною кваліфікацією.

3. Нові факти, одержані здобувачем. Завдяки ретельно зібраній і надзвичайно репрезентативній джерельній базі дослідження, що містить 345 найменувань, дисертантка змогла розкрити генезу, виявити провідні тенденції розвитку організаційних форм, структури і змісту підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в Україні в період 1956 р. – початку XXI ст.; розробити та обґрунтувати періодизацію становлення і розвитку досліджуваного процесу (I етап – 1956–1963 рр. – запровадження підготовки вчителів-філологів широкого профілю у педагогічних ВНЗ України, II – 1963–1975 рр. – апробація підготовки вчителів із поєднанням неспоріднених за змістом спеціальностей, однією з яких була філологічна, III – 1975–1991 рр. – повернення до суміщення споріднених спеціальностей у підготовці вчителя-філолога і повного домінування двопрофільних спеціальностей, IV – 1991–2005 рр. – розгортання національної системи професійної підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в незалежній Україні, V – 2005 – дотепер – трансформація професійної підготовки вчителя-філолога за подвійною кваліфікацією в умовах євроінтеграційних процесів і реалізації Болонської освітньої конвенції); систематизувати історичний досвід та окреслити сучасні трансформаційні процеси у підготовці вчителів-філологів подвійного профілю.

У науковий обіг Гайдай Іриною Олегівною введено маловідомі та невідомі архівні матеріали, пов'язані з проблемою підготовки в Україні вчителів широкого / подвійного профілю (88 справ з архівосховищ України у визначених хронологічних межах, 12 з яких використано вперше).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Вивчення рукопису дисертації, автореферату, опублікованих статей і тез доповідей Гайдай І. О. переконливо засвідчує, що авторський підхід до розкриття вибраної теми можна характеризувати як інтердисциплінарний, фундаментальний і багатоаспектний. На нашу думку, аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані на сс. 4-7 вступу до автореферату.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, як-то:

аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення; конкретно-історичний та логіко-історичний методи, діахронний, проблемно-хронологічний, статистичний аналіз, метод інтерв'ю.

Наголосимо, що охоплення й аналіз означеного історичного проміжку дали авторці можливість виявити передумови становлення, обґрунтувати основні етапи розвитку системи вітчизняної підготовки вчителя-філолога за двома спеціальностями в період другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.; схарактеризувати, що дало змогу вийти на рівень значущих наукових узагальнень і вагомих висновків, викладених у висновках до розділів й у загальних висновках, а тому вірогідність і достовірність одержаних дисертанткою результатів є незаперечною.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Переконані, що здобуте дисертанткою нове історико-педагогічне знання важливе для поглиблення розуміння історичних процесів минулих років і вдосконалення професійної підготовки вчителів-філологів подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Дисертаційна робота Гайдай Ірини Олегівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке передбачало на основі теоретичного узагальнення результатів історико-педагогічного аналізу виконати системний аналіз теорії і практики професійної підготовки майбутніх вчителів-філологів подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України в контексті суспільних, культурних, цивілізаційних впливів 1956 р. – початку ХХІ ст.

Матеріали дисертації містять важливі аспекти, здатні сприяти їх критичному осмисленню з перспективою їх використання.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Можна погодитися з практичною значущістю проведеного дослідження, оскільки сформульовані в дослідженні положення та висновки відображають об'єктивну інтерпретацію розвитку професійної підготовки майбутніх учителів-філологів подвійного профілю у вітчизняній педагогічній

теорії та практиці 1956 р. – початку ХХІ ст. і можуть слугувати фундаментом підвищення якості іншомовної освіти з урахуванням педагогічно цінних надбань сучасного етапу.

Положення, результати й висновки дослідження виступатимуть потенційним базисом наукової діяльності студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів із проблем історії розвитку іншомовної освіти.

Результати дослідження можуть бути використані при написанні монографій, підручників та посібників із теорії та історії педагогіки, методик викладання гуманітарних дисциплін, у підготовці лекційних і практичних занять із фахових та історико-педагогічних дисциплін для майбутніх учителів-філологів.

Матеріали наукового пошуку може бути спроектовано на сучасне полікультурне освітнє середовище України.

7. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертаційної роботи науково виважена й логічно вибудована. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі – **“Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми підготовки вчителя-філолога подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України”** схарактеризовано історіографію проблеми, проаналізовано методологічні засади дослідження, уточнено сутність ключових понять; розкрито генезу професійної підготовки **вчителів-філологів подвійного профілю**.

Зокрема диференційовано значення таких понять, як «учитель-філолог подвійного профілю», «учитель-філолог широкого профілю», «спеціаліст інтегративного профілю», «суміжні / споріднені спеціальності», «спеціальність», «спеціалізація», «кваліфікація», «компетентність» учителя-філолога, а також «поєднані», «подвійні», «додаткові», «паралельні» спеціальності, «спеціальності широкого профілю».

Без сумніву, провідне місце у першому розділі посідає аналіз Гайдай Іриною Олегівною освітньо-професійних трансформацій протягом окресленого

періоду та розробка авторської періодизації підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в Україні, яка включає такі етапи: I – 1956–1963 рр. – запровадження підготовки вчителів-філологів широкого профілю у педагогічних ВНЗ, становлення їх спеціальної підготовки; II – 1963–1975 рр. – апробації підготовки вчителів із поєднанням неспоріднених за змістом спеціальностей, однією з яких була філологічна; III – 1975–1991 рр. – повернення до суміщення споріднених спеціальностей у підготовці вчителя-філолога і повного домінування двопрофільних спеціальностей; IV – 1991–2005 рр. – розгортання національної системи професійної підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в незалежній Україні; V – 2005 – дотепер – трансформація професійної підготовки вчителя-філолога за подвійною кваліфікацією в умовах євроінтеграційних процесів і реалізації у вітчизняній системі освіти Болонської конвенції.

У другому розділі **“Тенденції формування організаційних форм, структури і змісту підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в період 1956–1991 рр.”** Ірина Олегівна схарактеризувала нормативно-правову базу підготовки вчителя-філолога подвійного профілю на різних етапах її розвитку.

Дисертанткою досліджено організаційні форми, структуру, зміст підготовки вчителів-філологів за двома спеціальностями на різних етапах їх запровадження, зокрема проаналізована суспільно-політична, психолого-педагогічна, спеціальна та методична підготовка, з’ясовано роль факультативів, особливості педагогічної практики, самостійної, навчальної і науково-дослідницької роботи студентів. Простежено зміни у контингенті студентів на різних етапах розвитку підготовки вчителя-філолога подвійного профілю.

Дослідниця чітко проаналізувала тенденції розвитку підготовки вчителів-філологів подвійного профілю в Україні на кожному із обґрунтованих етапів.

У другому розділі цілісно проаналізовано навчально-методичне забезпечення для здійснення підготовки вчителів-філологів подвійного профілю, що характеризувалося використанням, головним чином, підручників, призначених для підготовки вчителів за однопрофільними спеціальностями.

Лише в поодиноких випадках було зазначено, що вони могли використовуватися для підготовки вчителів-філологів подвійного профілю за другою спеціальністю.

У третьому розділі **“Розвиток системи підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в незалежній Україні”** проаналізовано розгортання національної системи професійної підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в Україні (1991–2005 рр.), а також досліджено трансформацію цього процесу в умовах реалізації в Україні Болонської конвенції.

Зміст розділу представляє результати аналізу сучасних нормативно-правових документів, які визначили напрями розвитку національної системи освіти. Актуалізовано вітчизняний історичний досвід професійної підготовки вчителя-філолога за двома спеціальностями як чинник удосконалення його професійної освіти в сучасних умовах.

Виокремлено провідні тенденції розвитку підготовки вчителів-філологів подвійного профілю в означений період. Актуалізовано вітчизняний історичний досвід професійної підготовки вчителя-філолога за двома спеціальностями як чинник удосконалення його професійної освіти в сучасних умовах.

Згідно з предметом дослідження дисертанткою в третьому розділі приділено достатню увагу виокремленню та характеристиці професійної освіти на четвертому та п'ятому етапах професійної підготовки вчителя-філолога за подвійною кваліфікацією.

На основі результатів ретроспективного вивчення проблеми дисертанткою визначено умови, що забезпечують підвищення ефективності підготовки вчителя-філолога подвійного профілю, як-то: необхідність опори на попередній досвід поєднання спеціальностей; наявність у фахових підручниках із мов та методики їх викладання (української / російської / іноземної) паралелей та аналогій із рідною мовою чи іншими мовами, створення підручників із іноземної мови, які підходять для вивчення її як першої, так і другої спеціальності; запровадження курсів порівняльної типології мов; диференційоване навчально-методичне забезпечення аудиторних навчальних занять, індивідуальної та самостійної роботи; широке використання

комп'ютерних засобів навчання. Серед дидактичних ідей авторкою актуалізована необхідність розроблення навчально-методичного забезпечення, в якому простежуються зв'язки між дисциплінами першої і другої спеціальності; покращення методичної та практичної педагогічної підготовки вчителя-філолога подвійного профілю; широка інтеграція всіх її компонентів; педагогізація всіх аспектів освітнього процесу; посилення культурологічного компонента та ролі навчально-методичного і технічного забезпечення самостійної творчої роботи; поєднання аспектизації вивчення мови з інтегративним підходом до оволодіння основними мовленнєвими вміннями.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують лаконічні узагальнення та висновки, систематизація матеріалу в таблицях.

Наведена вище характеристика дисертації Гайдай Ірини Олегівни дає підстави стверджувати про загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, прирощення знань у галузі загальної педагогіки та історії педагогіки

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. В першому розділі, підрозділі 1.1. дисертації при розкритті методологічних засад дослідження проблеми становлення і розвитку системи підготовки вчителя-філолога подвійного профілю в Україні дисертантка цілком правомірно й доречно виділяє три рівні застосованих методологічних підходів: загальнофілософський, загальнонауковий і конкретнонауковий (спеціальний). Однак, вважаємо, що ступінь деталізації цього методологічного інструментарію в тексті підрозділу є незбалансованим. Зокрема, дослідницький потенціал загальнонаукових підходів (системного, компетентнісного, культурологічного, професіографічного та аксіологічного) як інструментів отримання наукового знання розкрито значно повніше, ніж загальнофілософських принципів і конкретнонаукових підходів. Стверджуючи, що порушена проблема

досліджується з позицій історико-генетичного, історико-порівняльного, наративного, хронологічного, ретроспективного підходів, дисертантка занадто стисло формулює, які саме знання та які результати були отримані в результаті використання кожного з них.

2. У числі наукових видань, які склали джерельну базу дослідження, дисертантка називає кілька фахових періодичних видань. Утім у списку використаної літератури відсутні посилання на праці з такого названого дисертанткою збірника, як «Педагогіка та психологія», хоча вона відносить його до найавторитетніших українських періодичних фахових видань, «у яких порушується проблема підготовки вчителів, зокрема і філологів» (с. 64).

Варто було би пояснити, які саме матеріали з цього видання за темою дослідження були використані, або визнати факт відсутності таких матеріалів у цьому виданні.

3. З огляду на прийняту в квітні 1984 р. постанову ЦК КПРС «Про основні напрями загальноосвітньої і професійної школи» і документ «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи», котрі серед інших пропозицій містили ініціативи щодо перегляду змісту шкільної освіти, поліпшення умов для вивчення російської мови, покращення роботи сільських шкіл, які певним чином мали вплинути на підготовку вчителів-філологів, видається доцільним у межах третього етапу (1976–1991 рр.) виділити два підетапи: 1976–1984 рр. та 1984–1991 рр.

4. Запропонована Іриною Олегівною авторська періодизація підготовки вчителя-філолога подвійного профілю у досліджуваній період ґрунтується на виділених дисертанткою критеріях. Вважаємо, що варто було б ці критерії подати у більш розгорнутому вигляді з обґрунтуванням параметрів їх виділення (суспільно-політичних, культурологічних впливів тощо).

5. Дослідницею в тексті дисертації не враховано сучасні зміни у термінології. Так, відповідно до діючої нормативно-правової бази, правильно вживати поняття «заклад загальної середньої освіти», а не вже застаріле «загальноосвітній навчальний заклад», «заклад вищої освіти» замість «вищий навчальний заклад».

Загальний висновок. Подана до захисту дисертація є актуальним, самостійним, ґрунтовним, завершеним дослідженням, що пройшло належну апробацію. Його результати мають вагомe значення для розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки та освітньої практики.

Позитивно оцінюючи напрацювання, зазначимо, що дисертаційне дослідження Гайдай Ірини Олегівни “Підготовка вчителя-філолога подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України (1956 р. – початок ХХІ ст.)”, за своїм науково-теоретичним рівнем, достовірністю змісту, новизною та практичним потенціалом відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України про порядок присудження наукових ступенів від 24.07.2013 року № 567, а її авторка заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету початкової освіти та філології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Ящук І. П.

Підпис Ящук І.П. підтверджую:
Начальник відділу кадрів

В.М.Барановська